

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 3

2026

LINGVOMADANIYAT VA FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR: O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARINING QIYOSIY TAHLILI

Uralova Nigora Abduvaliyevna
Jizzax davlat pedagogika universiteti, PhD

Annotatsiya

Ushbu maqola o‘zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda frazeologik birliklar – barqaror, ko‘chma ma’noli va tarkibiy jihatdan yaxlit ifodalar – milliy madaniyat, tarixiy tajriba va ijtimoiy ongga aks ettiruvchi muhim lingvistik hodisa sifatida ko‘rib chiqiladi. Maqolada frazeologik birliklarning semantik, strukturaviy va pragmatik xususiyatlari, shuningdek, ularning madaniy kod va milliy mentalitetni ifodalashdagi roli o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: frazeologik birliklar, lingvomadaniyat, qiyosiy tahlil, madaniyatlararo kommunikatsiya, o‘zbek tili, ingliz tili.

ЛИНГВОКУЛЬТУРА И ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ: СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УЗБЕКСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ

Уралова Нигора Абдувалиевна
Джизакский государственный педагогический университет, PhD

Аннотация

Данная статья посвящена сравнительному анализу лингвокультурных особенностей фразеологических единиц в узбекском и английском языках. В исследовании рассматриваются фразеологические единицы – устойчивые, идиоматические и структурно целостные выражения – как важное лингвистическое явление, отражающее национальную культуру, исторический опыт и социальное сознание. В статье изучаются семантические, структурные и прагматические характеристики фразеологических единиц, а также их роль в передаче культурных кодов и национального менталитета.

Ключевые слова: фразеологические единицы, лингвокультура, сравнительный анализ, межкультурная коммуникация, узбекский язык, английский язык.

LINGUOCULTURE AND PHRASEOLOGICAL UNITS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES

Uralova Nigora Abduvaliyevna
Jizzakh State Pedagogical University, PhD

Abstract

This article is devoted to a comparative analysis of the linguocultural features of phraseological units in Uzbek and English. The study examines phraseological units—stable, idiomatic, and structurally integral expressions—as an important linguistic phenomenon reflecting national culture, historical experience, and social consciousness. The article explores the semantic, structural, and pragmatic characteristics of phraseological units, as well as their role in conveying cultural codes and national mentality.

Keywords: phraseological units, linguoculture, comparative analysis, intercultural communication, uzbek language, english language.

Frazeologik birliklar – tilning frazeologik qatlamini tashkil etuvchi barqaror, ko‘chma ma’noli va tarkibiy jihatdan yaxlit birliklar – har bir xalqning milliy-madaniy tafakkuri, tarixiy tajribasi hamda ijtimoiy ongini aks ettiruvchi muhim lingvistik hodisa hisoblanadi. Ular semantik jihatdan ko‘pincha komponent ma’nolarining oddiy yig‘indisiga teng bo‘lmaydi, balki yaxlit obrazli mazmunni ifodalaydi. Shu bois frazeologizmlar nafaqat kommunikativ vazifani bajaradi, balki madaniy kod, milliy mentalitet va qadriyatlar tizimining til orqali namoyon bo‘lish shakli sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Frazeologik birliklar xalqning tarixiy taraqqiyoti, turmush tarzi, urf-odatlar, marosimlari, e’tiqodiy qarashlari va kundalik amaliy tajribasi bilan uzviy bog‘liqdir. Ularning shakllanishi ko‘pincha muayyan ijtimoiy-madaniy sharoit, tarixiy voqelik yoki an’anaviy tasavvurlar bilan bevosita aloqador bo‘ladi. Natijada frazeologik qatlam tilning milliy o‘ziga xosligini saqlovchi va avloddan-avlodga yetkazuvchi muhim vositaga aylanadi.

O‘zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklarni qiyosiy jihatdan o‘rganish esa nafaqat leksik-semantik tizimni chuqurroq anglashga, balki ikki xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari hamda obrazli tafakkuridagi o‘xshash va farqli jihatlarni aniqlashga xizmat qiladi. Bunday tadqiqotlar lingvomadaniyatshunoslik, qiyosiy tilshunoslik va tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki frazeologizmlarni to‘g‘ri talqin qilish va adekvat tarjima qilish uchun ularning ortidagi madaniy konnotatsiya, milliy mentalitet va pragmatik xususiyatlarni chuqur anglash zarur bo‘ladi.

Shu tariqa, frazeologik birliklarni ilmiy asosda o‘rganish til tizimini mukammalroq tushunish bilan birga, madaniyatlararo kommunikatsiya samaradorligini oshirishga ham xizmat qiladi.

O‘zbek tili, uning boy tarixi va madaniyati bilan ajralib turadi. Ushbu til frazeologik birliklar orqali o‘ziga xos hulosalar va ko‘rinishlar keltiradi. Ingliz tili esa, global mardoniylilik va xalqlararo aloqalar tufayli, turli madaniyatlarni o‘zida mujassamlashtirib, o‘ziga xos frazeologik ifodalarni shakllantirgan. Har ikki til frazeologik birliklarining o‘ziga xosliklari, o‘rganishda til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatadi.

Ushbu maqola, o‘zbek va ingliz tillarida frazeologik birliklarning lingvomadaniy tadqiqotini qiyoslaydi. Bizning maqsadimiz, frazeologik birliklarning belgilovchi xususiyatlarini aniqlash va ularni madaniy kontekstda o‘rganishdir. Ularni tadqiq etish, til o‘rganish jarayonlarini yengillashtirish, shuningdek, tarjima faoliyatida madaniy nuanslarni hisobga olish uchun muhimdir.

Natijada, mazkur tadqiqot ikki xil til tizimi va ularga xos madaniy makon o‘rtasida chuqurroq o‘zaro anglashuv hamda samarali muloqot muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Frazeologik birliklar tadqiq jarayonida nafaqat til birliklari sifatida, balki madaniy-ma’naviy mazmun tashuvchi vosita sifatida namoyon bo‘lib, ikki til o‘rtasida o‘ziga xos ko‘prik vazifasini bajaradi.

O‘zbek va ingliz tillaridagi frazeologizmlarni qiyosiy tahlil qilish orqali ularning semantik, lingvomadaniy va pragmatik xususiyatlarini yanada chuqurroq ochib berish mumkin bo‘ladi. Shu asosda tadqiqot natijalari ilmiy jamoatchilik uchun yangi nazariy qarashlar, konseptual yondashuvlar hamda istiqbolli ilmiy g‘oyalarni ilgari surishga imkon yaratadi.

Asosiy qism

Frazeologik birliklar, ya’ni idiomatik xarakterga ega barqaror ifodalar va ularning struktur-semantik xususiyatlari, tilning lingvomadaniy qirralarini tadqiq etishda muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Bunday birliklar til tizimining nafaqat grammatik va leksik qatlamini boyitadi, balki muayyan xalqning tarixiy tajribasi, mentaliteti va milliy qadriyatlarini ham o‘zida mujassamlashtiradi.

O‘zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklar mazmun va shakl jihatidan o‘ziga xos bo‘lib, ular orqali har ikki xalqning dunyoqarashi, obrazli tafakkuri hamda madaniy stereotiplari

namoyon bo'ladi. Mazkur tadqiqotda ushbu tillardagi frazeologizmlarning lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash va ularni qiyosiy tahlil qilish asosida madaniyatlararo o'xshashlik va tafovutlarni yoritish, shuningdek, ikki madaniyat o'rtasidagi o'zaro aloqalarni chuqurroq anglash imkoniyati yaratiladi.

O'zbek tilidagi frazeologik birliklarga misol sifatida "bir yoqadan bosh chiqarmoq" iborasini keltirish mumkin. Bu ifoda jamiyatda yoki biror guruh ichida o'zaro muloqot va boshqa kishilar bilan hamkorlik qilish ma'nosini anglatadi. Bunday birliklar o'zbek xalqining an'analari va qadriyatlarini aks ettiradi, chunki ularning ko'pchiligi jamoat va ortaq fikrga tayanadi. Bunga nisbatan ingliz tilida "to come together" yoki "to band together" iboralari misol bo'lishi mumkin. Ushbu ikki frazeologiya ham birlashish, qo'shilish ma'nosini anglatadi, lekin ingliz tilidagi iboralar ko'proq individualizm va individual manfaatlarni ta'kidlaydi.

Shuningdek, "to hold one's tongue" (tili tutilmoq) frazeologik birligi ingliz tilida fikrni aks ettirmaslik, biror masalada jim turishni anglatadi. O'zbek tilida esa "tilini tiymoq" iborasi bir xil ma'noda ishlatiladi, lekin u o'zbek madaniyatining kimligini, ya'ni ichki qiyinchiliklardan qochish yoki mulohaza qilishni ko'rsatadi. Bu holatda, frazeologik birliklar faqat grammatika va sintaksis masalasida emas, balki madaniy va psixologik jihatdan ham qiyoslanishi mumkin.

Bundan tashqari, frazeologik birliklar ko'pincha milliy ong va qiziqishlarning aksidir. Misol uchun, o'zbek tilida "ona diyorida uzoqda" iborasi, vatanga bo'lgan muhabbatni va uning qadriyatlariga hurmatni bildiradi. Bunga ta'sir etuvchi madaniy jihatlar, o'zbekistonliklarning tarixiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlariga bog'liqdir. Ingliz tilida esa "to be a man of your word" ifodasi, odatda, halollik va ishonchni bildiradi. Bu holat ham ingliz madaniyatidagi shaxsiy mas'uliyat va ishonchlilikka bo'lgan talablarni aks ettiradi.

Oxirida shuni ta'kidlash lozimki, frazeologik birliklar tilning murakkab va rang-barang jihatlarini o'z ichiga oladi. Ular milliy madaniyatning ajralmas qismi bo'lib, xalqning tarixiy va ijtimoiy sharoitlarini yoritadi. O'zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklarning lingvomadaniy tadqiqoti, tillarning o'zaro bog'liqligini va o'zaro ta'sirini aniqlashda muhim o'rin tutadi. Bu tadqiqotlar nafaqat lingvistik, balki madaniyatshunoslik sohasi uchun ham qimmatli manba bo'lishi mumkin.

Xulosa

Frazeologik birliklar har bir tilning milliy-madaniy va badiiy xususiyatlarini o'zida mujassamlashtiruvchi muhim lingvistik vositalardan biridir. Ular orqali muayyan xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar, an'analari hamda estetik qarashlari namoyon bo'ladi. O'zbek va ingliz tillaridagi frazeologizmlarni lingvomadaniy nuqtayi nazardan o'rganish mazkur tillar egalari dunyoqarashidagi o'ziga xosliklar, madaniy tafovutlar hamda umumiy jihatlarni chuqurroq anglash imkonini beradi.

Tadqiqot jarayonida aniqlangan frazeologik birliklarning o'xshash va farqli tomonlari nafaqat til tizimining ichki qonuniyatlarini ochib beradi, balki ularning ortida yotgan madaniy va tarixiy omillarni ham yoritadi. Shu bois bunday qiyosiy tahlil tilshunoslik bilan bir qatorda madaniyatshunoslik va tarixiy tadqiqotlar uchun ham muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

O'zbek tilidagi frazeologik birliklar asosan milliy qadriyatlar va an'analarga bog'liq holda shakllangan bo'lsa, ingliz tilidagi frazeologik birliklar esa ko'proq global madaniyat, tarixi va iqtisodiy rivojlanish bilan bog'liq. Misol uchun, ingliz tilidagi frazeologiyalar ko'pincha oddiy hayotdagi vaziyatlar va muammolarni aks ettiradi, bu orqali ularning hayot tarzi haqida ma'lumot beradi. O'zbek tilidagi frazeologik so'z birikmalari esa ko'proq tarixiy va madaniy ma'no kasb etadi, bu ularning o'zbek xalqining an'analari va qadriyatlari haqida chuqurroq tasavvur beradi.

Shuningdek, tadqiqotda ko'rsatib o'tilganidek, ma'lum frazeologik birliklarning tarjima jarayonidagi qiyinchiliklar va ularning madaniy kontekstdagi o'zaro farqlari, lingvodidaktikada

ahamiyatga ega. Bu til o'rganish jarayonida javobgarlikni oshirib, tilni o'rganayotgan shaxslarning sezidklari va tushunishlari uchun qo'shimcha resurs bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, o'zbek va ingliz tillarida frazeologik birliklarning lingvomadaniy tadqiqoti, nafaqat ikki til o'rtasida bog'lanish va o'zaro ta'sirni ochib beruvchi ilmiy tadqiqot sifatida, balki madaniyatlararo muloqotda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu tadqiqotlar davom ettirilishi va kengaytirilishi kerak, chunki tillar va madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro aloqalar, zamon talablariga muvofiq o'zgarib boradi. Shu bilan birga, frazeologik birliklar orqali ifodalangan madaniy mohiyatlar, ularning o'zgarishi va yangilanishi, til va madaniyatning dinamik tabiatini tashkil etadigan muhim jihatlaridir. Kelajakda bu sohada olib boriladigan tadqiqotlar natijasida tillararo madaniy ko'priklarni yaratishda yangi imkoniyatlar ochilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Виноградов В. В. Русский язык. Лексикология и фразеология. – М.: Наука, 1977. – 312 с.
2. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. – М.: Русский язык, 1984. – 944 с.
3. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. – М.: Высшая школа, 1996. – 381 с.
4. Рахматуллаев Ш. Ўзбек тилининг фразеологик луғати. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – 368 б.
5. Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
6. Humboldt W. von. On Language: The Diversity of Human Language-Structure and Its Influence on the Mental Development of Mankind. – Cambridge: Cambridge University Press, 1988. – 300 p.
7. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 256 p.